

INIJOSS

İnönü University International Journal of Social Sciences / İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,

Volume/Cilt 9, Number/Sayı 2, (2020)

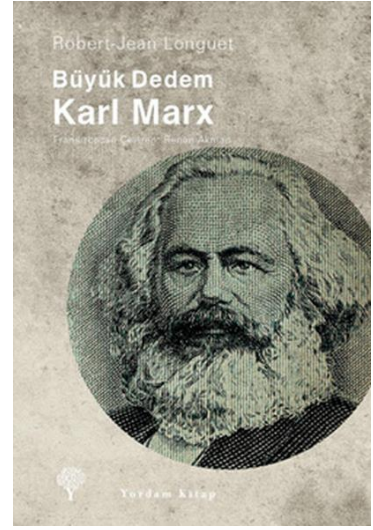
<http://inonu.edu.tr/tr/inijoss> --- <http://dergipark.gov.tr/inijoss>

KİTAPTANITIMI | BOOK REVIEW

Gönderim Tarihi: 27.05.2020 | Kabul Tarihi: 27.11.2020

BÜYÜK DEDEM KARL MARX (KARL MARX, MON GRAND-PÈRE),

Robert-Jean Longuet, çev. Renan Akman,
İstanbul; Yordam Kitap, 2012, 224s.

Hazırlayan: Tamer Yıldırım

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri,
tyildirim@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0033-0539>

Kitap, Karl Marx'ın Charles Languet ile evlenen en büyük kızı Jenny Languet'in J. Laurent-Frederick Longuet adlı çocuğunun gazeteci olan oğlu tarafından 1977 yılında yazılan ve Fransızca olarak yayınlanan çalışmanın Türkçe çevrisidir. Yazardan aile büyüklerinden duyduklarını bir hatırat şeklinde anlatması beklense de kitap, Marx'ın yaşadığı yerler, tanıştığı kişiler, mektupları ve diğer yazılarından hareketle oluşturulmuş bir biyografi kitabıdır. Kitabın bölümleri daha ziyade yaşanan yerler temele alınarak isimlendirilmiştir. Eser, kısa bir önsöz ve üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm olan "Marx'ın Gençliği"nde (17-78) Marx'ın doğduğu yer olan Trier ve öğrencilik yaptığı Bonn, Berlin, Köln, Kreuznach'ta geçen yıllar anlatılmıştır. Marx'ın babası yaşadığı dönemde -Avrupa uygarlığına giriş bileti olarak değerlendirildiğinden- Yahudilikten çıkıp Protestanlığa geçmiştir. Ondan önce Alman şairi Heinrich Heine de aynı yolu benimsemiştir. Yani din değiştirme keyfi veya isteğe bağlı olarak değil zorunluluk sonucu gerçekleşmiştir. Bu bir yönüyle Marx'ın dinle ilişkisinin olmamasını, dine karşı ilgisiz olmasını beraberinde getirmiştir. Çünkü ailenin temelinde olan Yahudilikten çıkmış fakat Protestanlık da benimsenmemiştir. Bir anlamda Marx, dini hiçbir zaman bir yaşam tarzı olarak görmemiş veya deneyimlememiştir. Seküler diyebileceğimiz bir kayıtsızlıkla hayatını sürdürmüştür.

Yazara göre Marx'ın doğduğu ve üniversiteye gidinceye kadar kaldığı Trier sakinlerinin eleştirel ve muhalif bir ruhu vardı ve bu Marx'ı etkilemişti. İçinde bulunduğu ve özellikle babasının etkisinin

bariz olduğu liberal çevreden duydukları bu tavrını beslemiştir. Yazara göre “Burada özgürlükler uğruna savaşıyan cesur insanları izlemeyi, yargılamayı, onlara değer vermeyi, gerici mutlakiyet rejimine karşı açıkça tavır almayı ve sözde tabuları korkmadan eleştirmeyi öğrenmiştir” (s. 27).

Marx’ın gençlik dönemi anlatılırken en fazla üzerinde durulan konulardan biri lise olgunluk sınavında sorulan sorunun cevabı olan “Genç Bir Adamın Meslek Seçimi Üzerine Düşünceler” adlı yazısıdır. Yazara göre bu yazı temelde düşünceyi asla somuttan, eylemden ayırmamayı içerdiği gibi son bölümü sürekli mücadele içinde geçecek olan yaşamının habercisi gibidir. Burada Marx şöyle yazmaktadır: “Tarihe geçen büyük insanlar, herkesin iyiliği uğruna çalışarak soylulaşanlardır; tecrübe, en mutlu insanların en fazla insanı mutlu edenler olduğunu gösterir ve din bize herkesin benzemeye can attığı ideal varlığın, insanlığın iyiliği uğruna kendini feda ettiğini gösterir.” Yazının bu bölümü zapt edilemez bir iradeyi yansıtır ve büyük bir manevi gücü, hayatı boyunca sadık kalacağı, bir ideal uğruna özveride bulunma düşüncesini ortaya koyar (s. 31).

Marx, Bonn Üniversitesinde Hukuk eğitimi almasına rağmen şiir ve edebiyat ilgisini çektiğinden, edebiyat ve estetik derslerine katılır. Bunda kayınpederi olacak olan J. L. Westphalen’in etkisi olduğu söylenebilir. Marx, özellikle romantizm kuramcısı olan A. W. Von Schlegel’in edebiyat, felsefe ve bilim derslerine katılmıştır (s. 35). Daha sonra Marx, Berlin’e gittiğinde kararını vermiş bilim ve sanata derinleşmek için okumalarını bu alan üzerine yoğunlaştırmıştır (s. 42). Berlin’den nişanlısı Jenny Westphalen’eyazdığı mektupta şu ifadelerle yer vermiştir: “Tanrıların bahsettiği her şeyi fethetmeyi, bilim dünyasını cesaretle keşfetmeyi, şiirde ve sanatta ustalığımı ortaya koymak istedim. Durup dinlenmeden her şeyi öğrenme, istek ve eylemi bizden uzaklaştıran uyumsuzluktan kaçınma, kısır düşünceler içinde kokuşup gitmeme ve aşağılık boyunduruğa boyun eğmeme yürekliliğini göstermek gerekiyor, zira bizi eyleme geçiren her zaman arzu ve umuttur” (s. 44). Burada bütün olaylar umut ettiği gibi gelişmemiştir. Düşünceleri zenginleşmiş, idealist felsefeden kurtulmaya çalışırken Hegel’i keşfetmiş ve duygusal planda kaygıları yatışmış, hayatı tinin tüm alanlarda, bilgide, sanatta ve özel yaşamda somutlanan etkinliğinin bir ifadesi olarak görmeye başlamıştır (s. 44-6).

Berlin’de müdavimi olduğu *Doktorklub*’un kurucusu, teoloji fakültesinde öğretim görevlisi olan Bruno Bauer’le samimi olmuş ve Bauer onu Berlin edebiyat salonlarına sokmuştur. Tiyatro tutkunu olan ikili Adolf Rutenberg ile beraber hiçbir zaman basılmayan bir tiyatro eleştiri dergisi yayınlamayı da tasarlamışlardır. Berlin’de etkilendiği bir diğer kişi Profesör Eduard Gans’dı. Bu dönemler aynı zamanda din ve mutlakiyetçi anlayışlara zarar veren kitapların yayımlandığı bir zaman dilimine denk gelmişti. Bilim ve sanayideki gelişmeler sonucu oluşan toplumsal ve iktisadi durum yeni düşüncelerin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Bunlar arasında David Strauss, August von Cieszkowski, Wilhelm Weitling, Ludwig Feuerbach, Georg Herwegh, Moses Hess ve Heinrich Heine sayılabilir. Marx, bunları okumuş, ilk elden incelemiş, eleştirmiş ve geçerli düşünceleri zihnine kaydetmiştir. Bu etkilerin sonucunda insanoğlunu tanrıların korkularından kurtarıp dünya üzerinde özgürce hareket etme olanağı vermiş olan Epikür düşüncesinden etkilenerek hazırlayacağı doktora tezinin konusunu oluşturmuştur. Bu dönemin sonunda Marx, kuramdan yani felsefi mücadeleden yavaş yavaş siyasi mücadeleye geçişin işaretlerini de ortaya koymuştur (s.54-62). Bonn’a geçtiğinde ise iktisat dünyasına girecek ve bu dünyada, düşünceler, felsefi düşüncelerden çok gerçekler ve iktisadi çıkarlar tarafından belirlenecektir.

1842 yılında Moses Hess'in kurduğu 'Sosyalizm ve Komünizm Kulübü'nün tartışmalarına katılıp sosyalizm yolunda ilk adımlarını atmıştır. Bu dönemde sosyalist kuramlar hakkında bir yargıda bulunmayı reddetse de bunların değerini ve önemini sezinlemiştir (s. 74). Marx'ın çok okuması, çalışması başladıklarını bitiremeyip yeni bir şeye başlamasını beraberinde getirmiştir. Çalışmaktan hastalanması, uykusuz kalması sert ve sinirli olmasına sebep olmuş bundan dolayı tavırları küstah olarak bile nitelendirilmiştir. Marx da kendisini yaradılışı gereği pek az tahammüllü hatta biraz sert olarak betimlemiştir (s. 86, 148). Yazarın değerlendirmesine göre Marx, sık sık kendini beğenmiş ve kibirli olmakla suçlanmıştır; "Marx, sahip olduğu değer farkındaydı, gururluydu ve buna da hakkı vardı. Bunlar entelektüel dürüstlükten yoksun olmanın ne demek olduğunu bilen ve bunlara katlanamayan bir adamın davranışlarıydı. Marx, elbette haklı olmak istiyordu ve bunu hırslı ve saldırgan bir şekilde ortaya koyuyordu. Bu nesnel bir kibirdi" (s. 175-6). Yazarın burada kullandığı "nesnel kibir" ile ne demek istediği açık değildir. Ya da buna nesnel kibir dediğimizde kibirin insana itici gelen yönü ortadan kalkmakta mıdır? Bu anlamdaki tabanın belki eleştirilecek en önemli yönü yazarın hem büyük dedesi (Marx) hem de onun çevresinde yer alan diğer insanları eleştirirken olumsuz bir ifadeye başvurmaktan çekinmesidir.

İkinci bölüm "Sosyalist Düşüncenin Merkezi Paris" (s. 79-132)'de daha ziyade Marx'ın bu kente sığınmak, ilham ve teselli bulmak için gelen dönemin demokratları, sosyalistleri, komünistleri ve devrimcileri ile olan ilişkisine değinilmiştir. Paris döneminde ilk zamanlarda anlaştığı Pierre-Joseph Proudhon ile oldukça uzun görüşmeler yapmıştır. Her ikisi de burjuva toplumunun temelini oluşturan şeyin özel mülkiyet olduğu ve dinin bilimsel ilerlemenin önünde bir engel teşkil ettiği konusunda hem fikirdi. Fakat daha sonra ayrılıklar ortaya çıkacak ve Marx, Proudhonculuğu sert bir şekilde eleştiren bir kitap ortaya koyacaktır. Bu dönemde M. Bakunin ile de görüşmelerde bulunan Marx, onunla devrimin gerekliliği konusunda hem fikirdir; fakat kişilik ve mizaçlarının farklı olması bu ilişki için de ayrılığı tetikleyecektir (s. 88-98). Zaten Marx, F. Engels dışında hiç kimseye uzun süreli bir dostluk kuramamıştır.

Marx'ın bu dönemde yazdığı kitaplar önemlidir. Bunlardan biri 1844 *Elyazmaları*'dir. 1844 *Elyazmaları*nda *Kapital*'in ilk taslağıdır. Kitap, Marx'ın oluşum halindeki tüm fikirlerini, diyalektik ve tarihsel materyalizmin ana hatlarını ortaya koymaktadır. Diğer kitap olan *Kutsal Aile*'de ise Engels'in katkısıyla, tarihsel materyalizmin ilkeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Marx'ın Paris'te dost olduğu Engels'le uzun ve verimli bir çalışma arkadaşlığı başlamıştır. Bu dostluk V. İ. Lenin'in belirttiği gibi efsanelere konu olacak bir niteliğe sahiptir (s. 99).

Üçüncü bölüm olan "Ekonomi Dünyasının Başkenti Londra" (s. 133-216) adlı bölümde Marx'ın daha ziyade acılarıyla dolu hayatının son dönemi anlatılmıştır. Bölümün sonlarında çok kısa olarak Marx'tan sonraki döneme kısaca değinilmiştir. Marx'ın ölümünden sonra Engels hayatını *Kapital*'i tamamlamaya adanmıştır. Marx'tan kalan çalışma notlarını bir araya getirerek *Kapital*'in 2. ve 3. cildini yayına hazırlamıştır. Engels ayrıca Marksizm'e getirilen yorumlarla ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bu noktada en sorunlu olan durum Marx'ın takipçilerinin yüzeysel ve kuramı aşırı basitleştirme eğiliminde olmalarıdır. Marx'ın ölümünden sonra dedesinin çalışmalarına değinen yazara göre Charles Languet kendini sosyalist eylemlere ve propaganda çalışmalarına adanmış fakat Proudhonculuk içine işlediğinden Fransızlara daha uygun bir sosyalizm anlayışını yaymaya çalışmıştır. Bunda onun toprakla bağlantısı olan bir aileden gelmesinin, temkinli zihniyetinin,

muhafazakârlığının ve şahit olduğu katliamların anılarının hala zihninde bulunmasının etkisi vardır. Marx'tan önemli ölçüde etkilenmiş olmasına rağmen belirttiğimiz nedenler onu Marx'tan daha az radikal çözümlere yöneltmiştir. Marx'ın diğer damadı Paul Lafargue ile birlikte Fransa'ya Marksizm'i Marx'ın düşündüğünden daha farklı bir şekilde sokacaklardır. Daha sonra Lafargue, Fransa'da Marx'ı kimsenin anlamadığından yakınacaktır (s. 214-5).

Sonuç olarak bir yazarın, birkaç göbek uzakta da olsa düşünce sistemine bağlı olduğu bir kişiyi tam bir objektiflikle ortaya koyması zordur. Fakat Robert-Jean Longuet bunu tarihi kaynakları referans olarak göstererek büyük ölçüde aslına uygun bir şekilde ortaya koymuş, ne çok detaylı ne çok kısa diyebileceğimiz bir tarzda anlatımını gerçekleştirmiştir. Uzun ve akademik kaygılar gözetilirken edebi yönün kaçırıldığı Marx biyografilerinden farklı olarak şiirsel diyebileceğimiz bir üslupla ortaya konulan kitabın okunması son derece kolay ve akıcı bir niteliğe sahiptir. Bu noktada çevirmen de takdiri hak etmektedir.